

AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR VE SİYASAL YAPI¹

ETHNIC GROUPS AND POLITICAL STRUCTURE IN AFGHANISTAN

Akhbarshah KHAWARNASAB*, Mücahit AVCI**

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, rahmaniakbarshah@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6055-0560>

** Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mucahitavci@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3919-0924>

ÖZ

Etnik köken, Afganların günlük yaşamlarını etkilemekle kalmayıp siyasi davranışlarının belirlenmesinde yadsınamaz bir rol oynamaktadır. 1747'de Peştun aşiretlerinin merkezinde yer aldığı Abdali hükümetinin kurulmasından günümüze kadar Afganistan'da siyasi iktidar mücadelesi içerisinde etnisite önemini korumaya devam etmektedir. Etnisiteye bağlı çatışmalar Afganistan'daki istikrarsızlığın ve siyasi krizlerin önemli kaynağı olarak görülmektedir. Afganistan, ulus inşası sürecinin tamamlanmadığı, hükümetin tam bir güç tekeline sahip olmadığı ve halkın büyük bir bölümünün ulus-altı çıkarlara karşı ulusal duyguları tercih etmediği bir ülkedir. Afganistan halkının büyük bir bölümünün sosyal hayatı hala aşiret birliği temelinde yönetilmektedir. Etnisite sorunu, uzun zamandan beri Afgan toplumunda anlaşmazlık ve bölünme kaynağı olmuştur ve ulusal kimliğin ve bütünlüğün gerçekleştirilememesinde en etkili faktörlerden biridir. Bu çalışmada tarihsel süreçte Afganistan'daki etnik gruplar ve siyasi yapı arasındaki ilişki siyasi iktidarın oluşumu, pekiştirilmesi ve genişlemesi boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Komşu ülkelerin Afganistan'ın iç siyasetine müdahalesi, Afgan halkının demokratik siyasi kültür düzeyinin düşük düzeyde oluşu, insanları harekete geçirmek için etnik siyasete alternatif bir fikrin olmaması ve siyasi seçkinler tarafından etnik duyguların istismar edilmesi Afgan siyasetinde geleneksel elitlerin gücünü korumasına ve siyasi sorunların çözülmemesine neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Etnik Gruplar, Siyasal Yapı.

Jel Kodları: H70, H83, N90, D72.

ABSTRACT

Ethnicity not only affects the daily lives of Afghans, but also plays an undeniable role in determining their political behavior. Ethnicity continues to maintain its importance in the political power struggle in Afghanistan from the establishment of the Abdali government in 1747, in which the Pashtun tribes took center stage. Conflicts related to ethnicity are seen as an important source of instability and political crises in Afghanistan. Afghanistan is a country where the nation-building process has not been completed, the government does not have a complete monopoly of power, and the majority of the people do not prefer national sentiments over sub-national interests. The social life of the majority of the people of Afghanistan is still managed on the basis of tribal unity. The issue of ethnicity has long been a source of disagreement and division in Afghan society and is one of the most influential factors in the failure to realize national identity and integrity. In this study, the relationship between ethnic groups and political structure in Afghanistan in the historical process has been evaluated in terms of the formation, consolidation and expansion of political power. The interference of neighboring countries in Afghanistan's domestic politics, the low level of

¹ Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı "Afganistan'da Siyasi Partiler (2001-2021)" başlıklı yürütülmekte olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

democratic political culture of the Afghan people, the lack of an alternative idea to ethnic politics to mobilize people, and the abuse of ethnic feelings by the political elites cause the traditional elites to maintain their power in Afghan politics and the political problems cannot be resolved..

Keywords: Afghanistan, Ethnic Groups, Political Structure.

Jel Codes: H70, H83, N90, D72.

1. GİRİŞ

Ulus devletlerin oluşum sürecinde farklı coğrafyalardaki aidiyetler ve ilişkiler yerini daha büyük bir "biz"e bırakarak ortak kimliklerin oluşması sağlanmıştır. Sözkonusu süreçte insanlar, kendi iç toplumsal ilişkilerine saygı duyarken aynı zamanda kendilerini daha kapsayıcı ve geniş bir kimliğe bağlı hissederek ulus denen bir olgunun parçası haline gelmiştir.

Afganistan'da etnik grupların varlığı tabii bir meseledir, ancak Afganistan'ın etnisiteyi aşip ulus-devlete ulaşamamış olması, geçmiş hükümetlerin trans-etnik bir yapıyı benimseyemeyen politikalarından kaynaklanmaktadır. Ulusal kimlik duygusunun eksikliği bu ülkede meşru gücün münhasır kullanımı olan birleşik bir hükümetin kurulamamasına yol açmıştır. Taliban'ın devrilmesinden sonra ülkede ulusal bir hükümet kurmak ve kalkınma yolunu izlemek için güzel bir fırsat sağlanmış ancak farklılıkların ve etnik önyargıların ülkeyi yıkıma sürüklediği görülmüştür.

Afganistan'daki etnik kökenler tartışmasının siyasallaşmasının veya ayrışmasının tarihsel kökeni 1880-1900 yıllarına, yani Amir Abdul Rahman Khan'ın etnik kutuplaşmalara dayanarak Afganistan'da merkezi bir hükümet kurmaya çalıştığı zamana kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Peştunlar ile Afganistan'da yaşayan diğer etnik gruplar arasında, Afgan halkını bugüne kadar rahatsız etmeye devam eden düşmanlık ve nefret tohumları ekilmiştir. Afganistan'ın Sovyet ordusu tarafından işgali sırasında kısa bir süre için farklılıklar ortadan kalkmış ve tüm etnik gruplar işgalci güçlere karşı birleşmiştir. Fakat bu kısa dönemin dışında Amir'in halefleri de Afganistan'ın çok etnikli toplumunun vücudunda derin yaralar bırakmış ve etnik gruplar arasındaki uçurumlar günden güne derinleşmiştir.

Bu çalışmada ilk olarak tarihsel süreçte Afganistan'da etnik gruplar ve siyasal yapı arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Devam eden kısımda Afganistan'ın etnik yapısı analiz edilmiş ve son başlıkta 2000'li yıllardaki Afganistan siyasetindeki gelişmeler etnik unsurlar üzerinden değerlendirilmiştir.

2. TARİHSEL SÜREÇTE AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR VE SİYASAL YAPI

Afganistan tarihi ile ilgili belgelere göre, 1747'deki hükümetin kurulmasından 1992'de komünist rejimin çöküşüne kadar olan süreçte siyasi gücü elinde tutan Peştunlar liderliği elinde tutan tek etnik gruptur. Bu dönemde diğer etnik gruplar siyasal iktidarlar tarafından dışlanmış vaziyettedirler (Valvaloji, 2000: 124). Afganistan'ın etnik bileşimi Tacik, Hazara, Özbek vb. gibi diğer etnik gruplardan oluşuyorsa da siyasal iktidarlar Peştunların merkezde yer aldığı bu tekelleşme biçimini devam ettirmişlerdir. Fakat Sovyetler Birliği'nin işgaline karşı yapılan savaş, bu eşitsiz ilişkileri büyük ölçüde değiştirdi ve Peştunizm'in tarihsel egemenliğine büyük bir meydan okuma haline geldi (Sajjadi, 2012: 134).

1979'dan 1986'ya kadar yaşanan Sovyet müdahalesi sırasında Afganistan'ın üçüncü Cumhurbaşkanı olan Babrak Karmel, parti programlarında ve devlet kurumlarında kapsamlı

reformlar başlatmıştır. Halkın Demokratik Partisi liderliğinde hükümetin sert politikalarını büyük ölçüde yumuşatmış ve ilk kez devlet kurumlarında milli katılımı önermiş ve büyük ölçüde uygulamıştır (Andishmand, 1990: 87). Bu zaman zarfında tüm siyasi iktidarın yapısı değişmiş ve Tacikler güç piramidinin zirvesine tırmanmışlardır. Bu dönüşüm, Halkın Demokratik Partisi'nin ve cihatçı grupların etnik bileşiminde meydana gelen değişikliklerin sonucuydu (Rahimi, 1398: 76). Babrak Karmel döneminde sistemdeki Taciklerin payı % 47, Peştunların % 37, Özbeklerin % 8 ve Hazaraların % 7'ye ulaşmıştır.

Necibullah hükümetinin çöküşünden sonra, iki ana etnik grup olan Tacikler Borhaniddin Rabbani ve Ahmad şah Masoud liderliğinde ve Peştunlar Gulbudin Hikmatyar liderliğinde hükümeti elde etmek için çatışmaya girmişlerdir. Diğer etnik gruplar ise bu iki taraftan biriyle dönem dönem kırılğan ittifaklar kurmuşlardır (Sajjadi, 2012: 138). 1992 yılında Kabil'in Peştun olmayan etnik gruplar tarafından düşmesi Burhaneddin Rabbani liderliğinde Taciklerin bir hükümet kurmasıyla neticelenmiştir (Naksh Simorgh Art Cultural Institute, 2018: 126).

Afganistan tarihi boyunca siyasi iktidarı bir şekilde kontrol eden Peştunlar, böylelikle ilk defa hükümet aygıtının dışında kalmış ve bu durum Peştunların radikalleşmesine yol açarak aşırılık yanlısı Taliban hareketinin oluşumuna neden olmuştur. Sonunda bu hareket, Afganistan'ın tamamını kontrol etmeyi ve çevredeki diğer etnik grupları bir şekilde Taliban Emirliği altına almayı başarmıştır (Ghobar, 1367: 237).

11 Eylül 2001 olayından sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgede güvenlik sağlama bahanesiyle Afganistan'ı işgal etmesi Taliban Emirliği'nin düşmesine yol açmıştır (Andishmand, 2020: 189). İşgal sonrası Afganistan'da geçici bir hükümet kurmak için Almanya'nın Bonn kentinde, tüm Afgan gruplarının, etkili ülkelerin ve Birleşmiş Milletlerin temsilcilerinin katıldığı bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta Afganistan'daki etnik grupların etkisi nedeniyle geçici hükümetin üst kademelerinde etnik temsilciler kabul etmek zorunda kalmışlar, ancak sonunda geçici yönetimin başına Hamid Karzai seçilmiştir. Hükümet başkanlığını konferanstaki adaylar arasındaki seçimlerde en az oyu almalarına karşın Peştunlar alsa siyasi güç Tacikler, Peştunlar ve tüm etnik gruplar arasında paylaştırılmıştır (Rahimi, 1398: 126).

İlk programlar, demokratik bir düzeni güçlendirmek için “adil siyasi katılım”, “gücün coşku ve iş birliğiyle yaygınlaştırılması” sloganlarıyla yürütüldü (Sajjadi, 2012: 74). Fakat kırılğan hükümetler Afganistan tarihinin siyasi istikrar için en fırsat sağlayıcı döneminin heba edilmesine neden olmuştur (Baqiri, 2019:115-116). Tacikler, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların çoğunluğunu kazanmış olsalar da seçimlerde gerçekleşen yaygın hilenin bir sonucu olarak başkanlık koltuğu Eşref Ghani tarafından Taliban'a devredilmesine kadar Peştunların elinde kalmıştır (Sajjadi, 2012: 295). Bu dönemde Hazaralar ve Özbekler küçük sembolik önemde siyasi rollere sahip olmuşlardır. Kısaca Bonn sonrası iki yönetici olan Hamid Karzai ve Eşref Ghani'nin yürüttüğü politikalar Afganistan'da etnik bölünmeleri derinleşmesine neden olmuştur (Baqiri, 2019: 218).

3. AFGANİSTAN'IN ETNİK GRUPLARI

Afganistan'ın bir medeniyetler kavşağı olarak konumu ülkedeki etnik yapıyı da kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Afganistan'da Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Eymak, Peşayi, Arap, Kırgız, Türkmen, Beluç, Kazalbaş, Bayat, Hindu, Sih vb. dâhil olmak üzere on altıdan fazla etnik grup yaşamaktadır (Khalid, 2018: 24). Etnik grupların nüfus dağılımına ilişkin resmi bir veri ise bulunmamaktadır (Ghbar, 1994: 621).

Afganistan'daki en büyük etnik gruplardan bir tanesini oluşturan Peştunlar ülkenin doğu ve güney bölgelerinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Afganistan Peştunlarının çoğunluğunu

Sünni olan Müslümanlar oluşturmaktadır (Saaie, 2009: 82) ve Peştun nüfusu %38 olarak tahmin edilmektedir. Peştunlar, Aryan dillerinin bir kolu olan Peştuca konuşurlar ve bu dil Afganistan dışında Pakistan'ın kuzeybatı kesiminde ve ayrıca Hindistan'ın Peştunların bulunduğu bölgelerde yaygın olarak kullanılmaktadır (Farhang,1993: 37).

Aryan halklarından biri olan Tacikler ise Afganistan'ın %43'ünü, Tacikistan'ın %90'ını, Özbekistan'ın % 15'ini, Çin'in % 2'sini oluşturmaktadır. Afganistan'ın yerli halklarından biri olan Tacikler Farsça konuşmaktadırlar ve çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır (Faraji Rad, 2011: 2).

Orta Asya Türk boylarından biri olan Özbekler, Tacikistan'ın kuzeyi ve batısı ile Kırgızistan'ın güneyini kapsayan Fergana Vadisi ile doğu Türkmenistan'da ve Afganistan'ın kuzeybatısındaki Amu Derya kıyılarında geniş bir nüfusa sahiptirler. Özbekler Türk dilleri ailesinden Özbek dilini konuşmaktadırlar ve çoğunluğunu Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır (Farhang, 1993: 37).

Hazaralar ise (Hazari Azreh) Afganistan'ın tüm bölgelerinde, özellikle de Afganistan'ın Hazaristan (Hazarajat) olarak bilinen orta bölgelerinde yaşayan Farsça konuşan yerli halktan biridir. Hazaralar, Afganistan'daki en büyük etnik gruplardan biridir. Çeşitli kaynaklara göre Hazaralar Afganistan nüfusunun %20-30'unu oluşturmaktadır (Mousavi, 1959: 46).

4. AFGANİSTAN'DA SİYASET VE ETNİK YAPI

Etnisite ve siyasi iktidar arasındaki ilişki; iktidarın oluşumu, pekiştirilmesi ve genişlemesi olmak üzere üç eksenle incelenecek ve her birinde Afganistan'daki etnisite unsurunun izi sürülecektir. Etnik çatışmalarla ilgili söz konusu teorik tartışmalar Afganistan'daki siyasal yapıyı etnik öğeler üzerinden değerlendirirken yol gösterici olacaktır (Sajjadi, 2012: 74).

4.1. Etnik Köken ve Siyasi İktidarın Oluşumu

Geleneksel aşiret toplumlarında, hükümet sistemi önce soylular ve hanlar tarafından yönetilir, daha sonra yavaş yavaş bağımsızlığa doğru ilerler ve imtiyazlı işler aşiret ve kabilenin elinden alınır. Fakat Afganistan'da hükümet hala farklı etnik grupların destekçileri arasındaki ilişkilere bağlı olarak işlev görmektedir. Peştun aşiretleri, özellikle Durraniler ve Ghalzailer merkezi gücü kontrol etmektedirler. Afgan ulus inşası ve toplumsal kalkınma sürecini olumsuz etkileyen belki de en önemli konu hükümetin ve siyasi iktidarın güçlerini bu etnik temellere dayandırmasıdır (Thomas, 2011: 14).

Afganistan'daki hükümetler etnik karakterleri nedeniyle hiçbir zaman ortak bir ulusal kimlik sunamamıştır. Afganistan'da hükümetin oluşumunun temeli, hükümet ve kabilelerin birbirlerini tamamladıkları tek bir sistem oluşturacakları ölçüde milletin ve kabilenin merkezileşmesine dayanmaktadır. Ahmed Şah Abdali tarafından ilk ulusal hükümetin kurulduğu 1747 yılından günümüze kadar Afganistan hükümetinin tarihi, aşiretlere karşı özerklik sağlamak için yapılan çabaları göstermektedir. Ancak bu çabalar, hükümetin kendisinin bir kabilenin parçası olarak görülmesi nedeniyle hiçbir zaman başarılı olmamıştır (Rahimi, 1398: 92).

Kurulan hükümetler otoritesini tesis etmek için etnik unsurların veya aşiretlerin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar (Qeyam, 2012: 213). Hükümetler iktidarlarını koruma sürecinde ise ulusal talepleri görmezden gelerek, trans-etnik ve kapsamlı işlevini fiilen terk etmişlerdir. Farklı etnik grupların çıkarlarını ihmal eden politikalar nihayetinde etnik çatışmaların daha da yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Sajjadi, 2012: 70). Afganistan'da siyasi iktidarın yapısında etnik köken ve etnik duygu unsuru belirleyici olduğu için siyasal iktidarlar, kuruluşunda etnisite unsuruna dayandığı gibi varlığının devamında da etnisite unsurundan güçlü bir şekilde etkilenmektedirler. Etnisite diğer etnik grupların siyasi taleplerini bastırmak

ve siyasi gücü istikrara kavuşturmak ve sürdürmek için araçsal bir role sahiptir (Tams, 2017: 145).

4.2. Etnik Köken ve Siyasi Gücün Konsolidasyonu

Paul Brass, "elit rekabeti" teorisinden yola çıkarak etnik hareketleri ve bu unsurun siyasallaşmasını incelemeye çalışmıştır. Ona göre seçkinler, kültürel unsurları kullanarak etnik grubu rakiplere veya merkezi hükümete karşı harekete geçirmeye, grubun ayrı sembollerini tutarlı ve birleştirici hale getirmeye çalışmaktadırlar (alıntılanan Eşrefi, 1993: 9-10). Bu şekilde, siyasi iktidarı elde etmek ve istikrara kavuşturmak için etnisite unsurunun kullanılması, mevcut etnik uçurumu artırmakta ve etnik çatışmaları yoğunlaştırmakta temel bir rol oynamaktadır. Etnik grupların gücünü birbirine karşı kullanarak şiddet ve baskı politikası kullanmak etnik siyaseti siyasi gücü pekiştirmek için kullanmanın önemli tezahürlerinden biridir. Etnik gruplar arasındaki bölünme ve çatışmanın yoğunlaşması bu tür politikalar için doğaldır. Hükümetlerin farklı etnik gruplara ait askeri ve insani güçleri kullanarak etnik grupları bastırma politikası, Afganistan'daki siyasi iktidar yapısında her zaman makro ve uzun vadeli bir çözüm olarak izlenmiştir (Sajjadi, 2012: 77). Afganistan tarihinde hükümete karşı gerçekleşen isyanlarda sözkonusu isyanları bastırmak için farklı bölgelerden zor kullanarak silahlı kuvvetlerin oluşturulması ve bunların isyancılara karşı kullanılması Afganistan'daki aşiretler ve farklı bölgeleri arasındaki düşmanlıkların artmasına da neden olmuştur (Thomas, 2011: 124). Toplumsal kaynaşmaya ve ulusal makro kimliğe her şeyden daha çok ihtiyaç duyan ülke, etnisitenin bu şekilde araçsal olarak kullanılması nedeniyle daha fazla parçalı hale gelmiştir (Sajjadi, 2012: 78).

Afgan siyasetiyle ilgili araştırmacılardan Ghobar'a göre Afganistan'da etnik meseleler merkezi hükümetin siyasi gücünü pekiştirmek için sıklıkla kullanılmıştır (Ghobar, 1994: 663). Birçok Afgan lider, bir yandan yönetici kabile içinde dayanışma ve uyum sağlayan politikaları takip ederken diğer yandan etnik gruplar arasındaki bölünmeyi ve çatışmayı siyasi yönetimin dışında yoğunlaştıran ittifak düzenlemeleri yürütmüştür (Eşrefi, 1993: 11).

Hazara halkının ayaklanmasının bastırılmasında Amir Abdurrahman Han, Ahmed Şah Han'ın bildirisini yayımlayıp konuya dini bir boyut katarak dini parçalanmaya ivme kazandırmıştır. Bunun dışında sözkonusu ayaklanmaya diğer unsurların katılmasını engellemek ve ilerde hükümete karşı olası bir ittifakın zeminini bozmak için isyancı bölgenin komşu bölgelerinden geçici olarak düzensiz bir ordu kurarak farklı bölgeler arasındaki düşmanlıkları körüklemiştir (Kishki, 1993: 186).

Afganistan'da siyasi istikrarı sağlamak ve etnik grupların mutlak otoriter iktidara karşı işbirliğini engellemek için böl-yönet sömürgeciliği politikası da etnik yöneticiler tarafından sıklıkla izlenmiştir. Bu durum kısa vadede mutlak iktidara meydan okuyan bir gücün ortaya çıkmasını engellemiş, uzun vadede ise etnik bölünmeleri etnik çatışmalara dönüştürmüş ve etnik gruplar arasında düşmanlık zemini oluşturmuştur (Bashiriye, 2016: 283).

4.3. Siyasi Gücün Etnik Merkezli Yapısı

Etnisite unsurunun iktidarın siyasi yapısındaki merkeziliği, sadece Peştunların ve özellikle Muhammedzai ailesinin ülke siyasetini yönetme yetki ve kabiliyetine sahip olduğu inancından inancından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda diğer etnik unsurlar en iyi ihtimalle önemsiz hükümet görevlerine atanmaktadırlar (Bashiriye, 2016: 284). Dolayısıyla bu gruplar Peştun yönetimine düşmanca bakmaktadırlar. Günümüzde Peştun hanedan yöneticileri tarafından Afgan milliyetini oluşturmak için kullanılmakta olan Afganistan ve Afgan halkı ibarelerinin dahi diğerleri tarafından sadece Peştunları karşıladığına inanılmaktadır (Bashiriye, 2016: 289).

Diğer grupların Peştunlara karşı olan tepkileri Afganistan'ın yeni anayasasını onaylama sürecinde de kendini göstermiştir. Afganistan İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın vatandaşlığı

tanımlayan dördüncü maddesi ile ilgili ciddi tartışmalar yaşanmış ve Afganistan'ın her vatandaşının anayasada Afgan olarak anılmasını Peştun olmayan Loya Jirga temsilcilerinin neredeyse yarısı kabul etmemiştir. Söz konusu tepkilerin önemli bir kaynağı geçmiş yöneticilerinin etnosentrik politikaları olmuştur (Taniwal, 2012: 81).

Afganistan siyasi tarihinde valilerin genel olarak Peştunlar veya Peştunlar arasında Duraniler arasından atandığı gözlemlenmektedir. Bu dönemde merkezi hükümet görevlilerinin ve vilayetlerin çalışanlarının çoğunun da Peştun olduğu görülmektedir (Qeyam, 2012: 223). Etno-merkezli politika ve diğer etnik gruplara yönelik siyasi ayrımcılık Peştun olmayan tüm kabileleri içermektedir. Amir Abdul Rahman ve diğer Durrani emirleri yüksek maaşlar alıp çevresini vergilerden muaf tutarken Hazaralar, Özbekler, Türkmenler, Ayamaghlar, Tacikler, Nuristaniler vb. söz konusu imtiyazlara sahip olamamıştır (Ghobar, 1994: 667). Örneğin Amir Abdul-Rahman Khan, 1893'te tüm Muhammadzai aileleri için resmi hizmet şartı olmaksızın, ulusal bütçeden her erkek için yılda dört yüz rupi ve her kadın için yılda üç yüz rupilik mali yardımda bulunmuştur (Sajjadi, 2012: 82). Afgan toplumunun ekonomik durumu içler acısı iken ve diğer kabilelerden askerler ve devlet görevlileri hizmetleri için ayda yalnızca sekiz rupi alırken, hükümetin genel hazinesinden belirli bir kabileye yüklü miktarda yardımda bulunması ayrımcılığın boyutunu göstermektedir (Ghobar, 1994: 666).

Bu tür etnik merkezli politikalar nedeniyle Afganistan'daki siyasi iktidarlar etnik grupların sosyal, siyasi çatışmalarını ve yönetenlere karşı düşmanca tutumlarını hiçbir zaman kontrol edememiş ve yönlendirememiştir (Tanin, 2005: 212).

4.4. Bonn Konferansı'ndan Taliban'ın Yeniden İktidara Dönüşüne Kadar Siyasi İktidarın ve Etnisitenin Yapısı

Taliban rejiminin düşüşünden sonra uluslararası toplum tüm etnik grupların katılımıyla yeni bir Afganistan inşa etmek amacıyla bu ülkeye yoğun yatırımlar yapmaya başlamıştır. Fakat etnik meseleler, son yirmi yılda Afganistan'daki birçok krizin kökenini oluşturmaya devam etmektedir. 2001'de Hamid Karzai iktidara geldiğinde kendisinden Afganistan'daki etnik çatışmaları yönetmesi ve iyileştirmesi yönünde beklentiler vardı fakat bu dönemde yaşanan siyasi krizlerde de etnik çatışmaların önemli bir rol oynamaya devam ettiği görülmektedir. Özellikle Eşref Ghani'nin cumhurbaşkanlığı döneminde söz konusu sorun daha da derinleşmiştir (Rahimi, 1398: 135).

Amerika'nın Afganistan işgali sonrasında Afganistan'da yeni bir siyasi düzen kurmak için Bonn Konferansı düzenlenmiştir. Geçici yönetimin başına Kandahar Peştunlarından az bilinen bir isim olan Hamid Karzai'ye getirilmiştir. Ancak cumhurbaşkanlığı dışında, siyasi gücün çoğu Tacikler arasında paylaştırılmıştır. Bu dönemde yirmi dört kabine bakanından on sekizi Taciktir. Tacik tercihinin ABD açısından önemli bir gerekçesi; Taciklerin sürgündeki siyasi gruplarla veya güçlü Mücahit gruplarıyla güçlü bağları olmaması ve bu nedenle Afganistan'ın parçalı siyaset sahnesinde potansiyel bir birleştirici figür olarak görülmesidir (Valvalici, 2016: 93).

Nitekim Bonn Konferansı'nın ardından yeni bir Afganistan inşa etme vaatleri sırasında sıklıkla dile getirilen Afganistan'ın tam anlamıyla tüm etnik grupların yuvası olacağı söylemi olmuştur. Karzai iktidarına Mücahid ağlarının kilit seçkinlerini ortadan kaldırarak ve aynı zamanda büyük illerde komutanlarını birbirine düşürmeye çalışarak başlamıştır. 2004 seçimlerinden sonra etnik dengeyi Peştunlar lehine değiştirmesine rağmen, Tacikler sahip oldukları geniş güç tabanı nedeniyle etnik dengeyi yeniden değiştirmiştir (Rahimi, 1398: 127). Fakat Hamed Karzai'nin 13 yıllık iktidarı etnik sorunları çözmediği gibi Peştunların marjinalleşmelerine neden olmuştur (Qasimi and Amiri, 1398: 24).

2014'teki tartışmalı seçimlerin ardından kurulan Afganistan Ulusal Birlik Hükümeti'nin üst düzey liderliği Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuğunda ülkenin etnik gerçeklerini

yansıtabak şekilde farklı kökenlerden yedi kişi arasında paylaştırılmıştır. Cumhurbaşkanı Mohammad Ashraf Ghani Peştun, birinci yardımcısı General Abdul Rashid Dostum Özbek ve ikinci yardımcısı Sarwar Danesh ise Hazare'dir. İcra başkanı Abdallah Tacik halkını temsil etmekteyken yardımcılarından Mohammad Khan Peştun, Mohammad Mohaghegh ise bir Hazaradır. Reformlar ve yönetişim konularında cumhurbaşkanlığının temsilcisi olan Ahmed Ziya Mesud ise Tacik asıllıdır. Fakat hükümetin kuruluşunun hemen ardından siyasal iktidarın içerisinde farklı unsurlar ülkenin nasıl yönetileceği hususundan kaynaklanan çatışmalara başlamışlardır. Bu süreçte, siyasal iktidarın merkezinde Eşref Ghani yer almaktaayken kilit bakanlıkların tüm yetkileri kilit bakanlıkların tüm yetkileri alanlarında ihtisas sahibi olmayan Peştun fanatiklerinin çoğunluğunu oluşturduğu Ulusal Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir. Görüş ayrılıkları giderek Abdullah Abdullah, General Abdul Rashid Dostum ve Ahmad Zia Massoud'un Eşref Ghani'yi daha açık bir şekilde otoriterleşme ve etnik siyaset yürütme konularında eleştirmesine neden olmuştur. ABD'nin Afganistan'dan çekilişini takip eden süreç ülke siyasetindeki kısır döngünün Taliban iktidarı ile devam edeceğini göstermektedir (Isphenta, 2017: 145-148).

5. SONUÇ

Afganistan tarihi boyunca, hükümet gücü farklı dönemlerde belirli kabilelerin tekelinde olmuştur. Öte yandan, Afganistan meselelerine müdahil olan süper güçler kendi çıkarlarını güvence altına almak için genellikle iktidarda bulunan etnik unsurlara yatırım yapmışlardır. Afgan ibaresi dahi tekelci etnik hükümetler tarafından yurtdışındaki kamuoyunu yanıltmak için sadece Peştunluları içeren anlamda yorumlanmış ve Peştun olmayan etnik gruplara baskı ile dayatılarak anayasada tescil ettirilmiştir. Bunun ilginç bir örneği 2001 yılında NATO kuvvetlerinin Afganistan'a girdiğinde birçok kişinin Kabil'de Peştuca dilinin dışında Farsça konuşulmasına şaşırması olarak gösterilebilir. Yabancı ülkelerin araştırmacı ve uzmanları, yazılarında iktidardaki hükümetin veya entelektüel temsilcilerinin açıklamalarını kamuoyunu etkilemek için kullanmaya devam etmektedirler.

Bonn Konferansı'ndan sonra Afganistan'da siyaset Peştunların siyasi hayatta hâkim olarak kalmasını garanti edecek güçlü bir merkezi hükümet kurulması yönünde şekillenmiştir. Peştunlar 1964'te onaylanan Muhammed Zahir şah rejiminin anayasasına dayanan olağanüstü güçlü bir yürütme gücü oluşturulmasını istemekteydi. Peştunlar, böyle bir yapının etnik ve bölgesel bölünmeleri önlemek için gerekli olduğunu savunurlarken bölgesel özerklikten ve daha az başkanlık yetkisinden yana olanları ise "savaş ağalarının" veya etnik grupların araçları olarak suçlamışlardır. Uluslararası toplum ise etnosentrizm ateşini körükleyen merkezilik yanlısı Halilzad, Ahadi, Ghani Ahmadzai, Celali, Atmar gibi başta Amerika, İngiltere ve Pakistan olmak üzere yabancılara Afganistan sorunuyla ilgili danışmanlık yapan Afganları desteklemiştir. Afganistan'ındaki istikrarsızlığın ana kaynaklarından biri olarak görülen ve gücün başka bir ülkede benzerinin olmadığı ölçüde merkezileştirildiği bir başkanlık sistemi nihayet komplo, tehdit, sindirme, rüşvet veya pazarlık yoluyla kabul edilmiştir.

Afganistan siyasi tarihinin kahir ekseriyeti farklı etnik unsurların siyasal iktidarı kontrol etme veya söz konusu iktidardan pay alma mücadelesinden oluşmaktadır. Afganistan'daki mevcut etnik çatışmalardan kaynaklanan sorunlar için göz ardı edilmemesi gereken bir çözüm önerisi federatif bir yapıyla ilgilidir. Etnik çatışmaları kanlı savaşlara varmadan azaltma potansiyeli nedeniyle son zamanlarda federalizm hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Farklı hükümet düzeyleri arasındaki güç ayrımını vurgulayan bir siyasi felsefe ve hükümet yapısı olarak federalizm özellikle Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın olarak kullanılmaktadır. Federalizm, çeşitli ve çatışan çıkarları dengeleme yeteneğine sahip bir sistem olarak Afganistan'daki etnik gruplar için bir dizi iş birliği seçeneği oluşturarak

sağlıklı, barışçıl ve istikrarlı bir sosyal ve politik ortam sağlamanın temelini oluşturabilir. Farklı yönetim düzeylerinde gücü dağıtmak halkın kültürel çeşitliliğini koruyup ve onlara iç egemenlik hakkı verdiği gibi çatışmaları çözme fırsatı da sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. ANDISHMAND, I. (2020). *America in Afghanistan*. Kabul: Ashona.
2. ANDISHMAND, M. (1990). *The occupation of Afghanistan by the Russians*. Kabul: khurasan.
3. ARIYANFAR, S. (2014). *Afsana-e- Tarikh ve Azadi National hero Ahmad Shah Masoud*. Kabul: Orfan.
4. AROZU, A. (2002). *Chigonagi Hoviyet-e- Milli Afghanistan*. Tehran: Orfan.
5. AROZU, A. (2002). *Chogonagi Hoviyeti Milli*. Tehran: Orfan.
6. ASHRAFI, A. (1993). National and Ethnic Identity. *Goftogo Magazine*, 45-57.
7. BAQIRI, E. (2019). Hops of peace and negotiation in Afghanistan. *Jornal of Stratigic Researchs*, 115- 116.
8. BASHIRIYAH, H. (2016). *Politic Sociology*. Tehran: Ney.
9. BUTLAR, T. (1891). *Introductory remarks to an inquiry into the ethnography of Afganistan*. UK: Oriental University .
10. ELPHINSTONE, M. (1815). *Comprising a view of the Afgan nation and a history of Dooraunee*. Londen: United.
11. FARJIRAD, A., & DARKHOR, M. (2011). *Ulusal inşası süreci ve önde gelen engeller*. Tehran: Ney.
12. GHOBAR, G. (1367). *Afghanistan dar masiri Tarikh*. Tehran: Ney.
13. GHOBAR, G. (1994). *Afghanistan dar masiri Tarikh*. Kabul: Maiwand.
14. HANRI, H. (1990). *History of the Mogols*. Landon: Birmingum.
15. HOPKINS, B. (2008). *The making of modern Afganistan*. Newyork: Palgrave.
16. KHALIDI, N. (2018). *Groha-i- qawmi Afghanistan*. Kabu: Khurasan.
17. MOSLINEJAD, A. (2009). Farhang ijtımayı ve Quدرات siyasi. *Geopolitics Magazine*, 43.
18. MOUSAVI, S., & SHAFAEI, A. (2018). *Naqshi Simorgh Art cultural Institute*. Kabul: Maywand.
19. QEYAM, H. (2012). *Ethnicization of politics in Afghanistan*. Texas: University of Texas.
20. QUINN, B. (2016). *Sociologic Teories*. Tehran: Ney.
21. Rangin, & DADFAR ESFANTA, R. (2017). *Afghanistan politics nerrated from inside*. Kabul: Azim.
22. SAAIE, A. (2009, 8 3). Afganistan'da siyasi partiler. s. 82.
23. SAJJADI, A. (2012). *Political sociology of Afghanistan*. Kabul: Karwan.
24. SAJJADI, A. (2012). *Afghanistan Politic Sociology*. Kabu: Farhang.

25. SAJJADI, A. Q. (2000). *Der safahat-i- shamal-i- Afganistan chimegozarad*. peshavur: orfan.
26. SHIRDOST, A., & HGAFORI, B. (1387). *Tarikh Tajikan qadim ve quron wasati*. Tehran: Orfan.
27. TANIWAL, M. (2019). Afganistan Ethnic politics. *Kitab Magazin* , 44-76.
28. THOMAS, B. (2011). Afganistan Etnic Puzzel, Decentralizing power before U.S withdrawal. *Pu. council on Foreign Relations*, 25-30.
29. VALVALOJI, A. (2010). *Demokracy and Cevil Society in Afganistan*. kabo: Tisa.
30. 1372. اسماعلیان، سیری در تاریخ هزارجات، انتشارات خراسان، کابل.
31. 1398. قاسمی امیری، نقش قوم گرایی بر ثبات سیاسی و امنیتی، انتشارات نی، تهران.
32. 1396. جعفرسون، ترجمه، اسدالله شفایی، تاریخ سیاسی و فرهنگی افغانستان، انتشارات عرفان، تهران.
33. 1396. دلجو، تاریخ یاستانی هزاره ها، انتشارات مقصودی، کابل.
34. 1398. رحیمی، نقدی بر ساختار نظام سیاسی، انتشارات عازم، کابل.
35. 1379. زدانی، پژوهشی در تاریخ هزاره ها، انتشارات مهتاب، کابل.
36. 1382. ساموئل، ترجمه، محسن، دیگرگونی سیاسی در جوامع دست خوش تغیر، انتشارات علم، تهران.
37. 1384. طنین، افغانستان در قرن بیستم، انتشارات عرفان، تهران.
38. 1387. موسوی، هزاره های افغانستان، انتشارات مهتاب، کابل.
39. 1375. کشکی، دهه قانون اساسی، انتشارات مهتاب، پشاور.